

ESTI PÁRBESZÉDEK.

ATÉLI alkonyatok ködös, szürke hangulata borult Drezdára. Finom pelyhekben lassan ereszkedni kezdett a hó. Az Elba partján jártam és elgondolkozva bámultam bele a téli alkonyatba. Szürkés-kék esti köd lebegett a méltóságteljesen tovahömpölygő folyam felett, melynek színén visszatükröződött a városnak elmúlt időktől patinás képe, sőt itt-ott egy korai lámpás rezgő fénysávja is végighasította a nesztelenül sikló vizeket. Tovább mentem és befordultam egy hosszú utcába. Az utca csendes volt és néptelen. Lépteimnek kopogó zaja bántólag verte fel a téli álmában dermedt városrész csendjét. Hatalmas barokk paloták csúcsos fedelei komoran rajzolódtak le a sötétedő égboltra. Szellő suhant végig a néptelen utcán s a történelem lehelletét hozta magával. Az ódon házak fenséges magányukban mind megannyi elfelejtett arcról, különös emberéletekről beszéltek nekem s képzeletem a letűnt idők titkait kutatta. Vajjon minő emberek élhettek, szenvedhettek és örülhettek, minő különös sorsvonalak találkozhattak itt egymással, ahol az idő látszólag megállt és ahol a ma nyugtalan lármája elbujt a keskeny házak cifrára faragott ablakai mögé? Szinte éreztem, hogy ezek a néma házak hátborzongató, majdnem kriptai csöndjükkel valami titkot rejtenek magukban, valami tragikus eseményt, melyről talán kevesen tudnak, de melynek itt kell valahol rejtőznie a gondosan bezárt ajtók és ablakok csipkefaragású keretei mögött.

Az alkonyat bizonytalan szürkéségéből most egy hatalmas épület körvonalai bontakoztak ki. A kapu előtt két, majdnem életnagyságú velencei kőoroszlán állt őrt, a kapu felett a lovagsisakos címerpajzs büszkén hirdette gazdájának ősi nemességét. Nagyot dobbant a szívem. Bolyongásaimnak végére jutottam, előttem állt a keresett cél, a Marcolini-palota. Félénken, szinte áhítattal léptem át a küszöböt és érdeklődtem a portásnál, megtekinthetném-e azt a szobát, melyben valamikor a franciák nagy császára lakott? Az öreg, nagyszakállú német készséggel állt rendelkezésemre. «Valóban a császár dolgozószobája ma is úgy van, mint ahogy hajdanában volt. Idegenek ritkán keresik fel, nem igen tudnak róla, uram. De azért tessék csak jönni, szívesen megmutatom.» Egy szegről zörgő kulcsosomót akasztott le és megindultunk lépcsőkön fel, homályos folyosókon keresztül. A markába nyomott borra való hamarosan igen bőbeszédűvé tette az őreget és nagy körülményességgel mondta el az épület történetét.

«A palotát 1774-ben az olasz származású hatalmas Marcolini-

család építtette és egészen a XIX. század elejéig a család kezében is volt. Ekkor királyi birtok lett és az is maradt a mult század közepéig, mikor Drezda város tulajdonába ment át. A város kórházat csinált belőle és mint látni tetszik, a mai napig is ezt a célt szolgálja. A császár ezelőtt 119 évvel több mint egy hónapig lakott itten. Az oroszországi kudarc után innen kezdte meg vert hadseregének újjászervezését és előkészületeit a népek nagy csatájára. És itten, ebben a szobában fogadta az osztrák minisztert, Metternichet, akit Ferenc császár küldött Napoleonhoz, hogy egy utolsó kísérletet tegyen a béke megmentésére.»

Kísérőm egy vastag tölgyfaajtót nyitott ki előttem. Gyéren világított magas szobába léptem. Ez volt tehát az a hely, ahol több mint száz évvel ezelőtt a világtörténelem legnagyobb zsenijének és az akkori Európának sorsa eldőlt. Körülnéztem. A szoba közepén nehéz lábakon álló hosszú, faragott asztal, néhány ugyanolyan faragású szék, két hasonló modorban készült szekrény. A fával burkolt falakon régi vadászjeleneteket ábrázoló képek. A kertre nyíló ablaknál kis íróasztal, lúdtollal és egyéb írófelszerelésekkel, mellette két karosszék. Itt történt tehát az a nevezetes találkozás. 1813 június 26-át írtak akkor. Az orosz vereség után Drezdába, Németország szívébe vonul vissza a császár és innen próbálja ismét egyensúlyba billenteni megingott hatalmát. Ferenc császár, aki bár gyűlöli vejét és fél tőle, sok mindentől befolyásolva, de főleg leányára való tekintettel egy utolsó kísérletet tesz a béke megmentésére. Elküldi Napoleonhoz Drezdába mindenható miniszterét, Metternichet, hogy ha lehet, egyezzek meg a szinte verhetetlennek hitt hadvezérrel. A kancellár hosszú és fárasztó kocsizás után érkezik a szász fővárosba és azonnal kihallgatásra jelentkezik. A császár, aki érzi, hogy gyenge és így ebben a pillanatban szüksége van békére, rögtön fogadja a minisztert. A tanácskozás kilenc óra hosszat tart. Metternich súlyos követeléseket támaszt, a császár ellenérveket hoz fel és mindenáron a maga álláspontjának helyességéről akarja meggyőzni a kancellárt. Még Napoleonnál is szokatlan heves jelenetek játszódnak le közöttük. A császár toporzékol dühében, de a miniszter nem enged, a tárgyalás késő este ér véget s Metternich eredmény nélkül utazik haza. Ezen a délutánon pecsételődött meg Napoleon és Európa sorsa. A néhány hétre rá megnyíló prágai kongresszuson megalakul az újabb koalíció, Lipcse, Elba, Watterloo . . . És alig két év múlva a császár elhagyja Franciaországot és Európát, hogy élve soha többé vissza ne térjen s belemerülve az Atlanti óceán és Szent Ilona magányába, lezárja a világtörténelemnek egy még késő évtizedekre is kiható korszakát. És ennek a meteorszerű életnek ez a legdrámaibb fordulata itt indult el, ebben a szobában, melynek kriptái csöndjébe behallatszik a kórházi betegek fájdalmas sóhajtása, haldoklók hörgése, ablakai alatt pedig, hol egykor kucsmás gránátosok és fehérharisnyás lakájok állottak sorfalat, a XX. század lármás, lüktető, rohanó áradata hömpölyög el.

Kísérőm már jóideje hallgatott, elunhatta hosszas álldogáláso-

mat s magamra hagyott. Egyedül maradtam s talán fantáziám, talán az alkony misztériuma elem varázsolta a feledés homályába merült eseményt. Magam előtt láttam a kancellárt, amint a palota előtt kiszállva hintójából, történelmi missziójának tudatában, hidegen és nyugodtan halad fel a lépcsőn, lakájok, tábornoki egyenruhák és arannyal hímzett miniszteri frakkok sorfala közt a császár fogadószobája felé. Az arcokon feszült várakozás. Mindenki tudja, ez az osztrák miniszter a békét vagy a háborút hozza magával, de a kulcs másik végét a császár tartja a kezében. Továbbmegy. A ceremóniamester bejelenti, halk kopogás, az ajtó feltárul, belép. Napoleon elébe megy s a régi dinasztia minisztere mély meghajlással üdvözlí a megvetett és rettegett uralkodót. A bevezető udvariaskodások után a császár szokása szerint rögtön neki-támad ellenfelének. Igyekszik megfélemlíteni és így céljainak megnyerni. De Metternich hűvös és nyugodtan állja a vihart. Tudja, hogy nincs itt mit keresnie és csak ura iránt való engedelmességből jött Drezdába. Tudja, hogy itt ma nem jöhet létre megegyezés. A császár most gyenge, érkezett a leszámolás órája. Ez most az ő nagy pillanata . . . porba sujthatja a Titánt. Ezért jött Drezdába és terve sikerülni fog. De a magas homlokú, éles tekintetű osztrák arisztokrata nem hiába járta végig a diplomaták legjobb iskoláit. Finoman és biztosan fonja hálóját a vergődő óriás körül. «A háború és béke Felséged kezében van letéve. Európa sorsa, jövője és a Felségedé is Felségedtől függ. Ma még meglehet kötni a békét, holnap talán már késő lesz.» A császár becsületére hivatkozik. Mint a leghatalmasabb uralkodó, nem köthet lealázó békét. A miniszter megsejteti a készülő franciaellenes koalíció hatalmas körvonalait. A császár méregbe jön. Indulatosan bizonyítja, hogy bármilyen nagy legyen is az ellene alakuló koalíció, még mindig számszerinti fölényben van és leplezetlen őszinteséggel tárja fel az ellenséges hadseregben lévő kémjeinek jelentéseit. Metternich nyugodt marad. Hasonló adatokkal játszik és kimutatja, hogy a francia hadseregbe most már legfeljebb gyermekeket és aggastyánokat lehet besorozni. Beléhevül. Halvány arcát pír önti el, már meglegyintette a diadal mámore. A császár kétségbeesett ellenkezése megerősítette Metternichben a győzelembe vetett hitet. Érzi, hogy ez az alkony, melybe tárgyalásuk belényült, a titánnak is alkonya. A meteor elérte pályájának csúcspontját s mielőtt eltűnnék a sötétségben, még egyszer felragyog. Még a régi Napoleon beszél vele, de az indulaton, és a harsogó kemény beszéden keresztül is elvétve már oda-odaveti árnyékát a szentilonai remete megtört fáradsága. Most már fölényben van és érezteti is ezt ellenfelével. De midőn nem hajol le a császárnak mérgében földhözvágott kalapja és keztyűje után és rövid, kínos szünet mulva magának a császárnak kell azt felemelnie, akkor bensejét mégis valami szánalomféle járja át. A haldokló oroszán egy kissé mindig szánalomraméltó.

Közben leszáll az est. A növekvő sötétségben csak nehezen külön-

bözteti meg a két férfi egymást, de senki se mer bejönni, hogy világgosságot gyujtson. A császár csenget. Egy lakáj égő, nehéz ezüst gyertyatartót helyez a tárgyalóasztalra. Kint az izgalom tetőpontra hág. A császár még nem bocsátja el a minisztert, megint előlről kezdi. Mindhiába, Metternich hajthatatlan marad. Egy darabig szótlanul ülnek egymással szemben. Az egyik középkorú. Zöld egyenruhájában kicsiny, zömök. Élesen metszett orr, átható tekintet. Markáns arca ideges nyugtalansággal rángatózik. A másik fiatalabb, magas, karcsú, arisztokrata, nyugodt. Himzett ruhája kifogástalanul simul majdnem törékeny testéhez. Szép, szinte nőies arc. Tekintete hidegen fogja fel ellenfelének vibráló mozdulatait. Egymással szemben ülnek, alig egy méternyire és mégis oly messzi vannak, hogy elfér közöttük egy egész világ. Az egyik a zseni, a másik az ész. Az egyiknek szűk a világ, a lehetetlent hajszolja s uralkodni akar a végtelen felett. De földhöz van kötve s így el kell vesznie. Meg kell hajolnia a másik előtt, kinek agyában nem kergetik egymást olyan szédítő gondolatok, de akinek a fantáziája a földi lehetőségek keretein belül mozog. Merészen, szinte a test és a lélek, a matéria és anyagtalanság harcához is lehetne hasonlítani e két szellemóriás párbaját. Itt a zseni a lélek és az ész a matéria. Ha valahol magasabb szférákban játszódna le ez a küzdelem, a diadal kétségtelenül a császáré volna, de itt, földi dimenzióban ki kell aludnia az idetévedt isteni szikrának. Ez több, mint két államférfi mérkőzése. Az örökös nagy emberi harcnak két képviselője vívja itt egymással csatáját. És az anyag ezúttal is győzedelmeskedni fog a földi korlátok közé szorított lélek fölött.

A viaszgyertyák lobogó lángja hosszú árnyékokat mozgat a sötét tölgyfamennyezeten. Imbolygó lengéssel bizonytalan képek rajzolódnak a falakra. Nyári alkonyatban, kandeláberek gyér világánál két férfi beszélget Európa és az emberiség jövőjéről. Aztán vége. A császár feláll. Utolsó nagy jelenet s a kis ember előrehajolva, szemében szinte apokaliptikus vízióval kiáltja belé az éjbe: «A császár nincs többé, de Bonaparte tábornok mégegyszer meg fogja mutatni a világnak, hogy mire képes. Rettenetes ütközet lesz ez, nagyobb a történelem minden csatájánál. Eszmeáradatok fognak benne megütközni egymással, az én felvilágosodott eszméim a kegyedék maradiságával. A katonák száz-ezrei fognak elhullani, vész és pusztulás lesz mindenfelé. Lehet, hogy ez a trónomba fog kerülni, de akkor a világot temetem el romhalmai alá». A kiáltás elhal s a falak nem verik vissza messzemorajló visszhangként. Köröskörül néma csend. A miniszter mélyen meghajol, távozik.

Tekintetem kitévedt az ablakon s a különös vízió folytatódott. A park téli dermedtségbe meredt fái egyszerre kizöldülnek s felöltik nyári pompájukat. Lent nagy hársfák, a szökőkút előtt halad a császár és Metternich. Már nem beszélnek a békéről, hisz mindketten tudják, hogy az összeütközés elkerülhetetlen. De valami ellenállhatatlan vágy fogja el a császárt, hogy ellenfelének mégegyszer a szeme közé nézzen,

mielőtt végleg, talán örökre elválnak egymástól. A Neptun istenről nevezett szökőkút szirénjei, melynek ma a jámbor drezdaiak csodájára járnak, ontják magukból a hatalmas vízsugarakat. A víz visszahull a medencébe, csobog, szertefreccsen, leömlik a lépcsőzetes zuhatagon. A császár magyaráz; de nem igyekszik már megnyerni tervének ellenfelét. Közömbös dolgokról beszél. A másik figyelmes udvariassággal hallgatja. Aztán búcsúznak s mindegyik visszatér a maga gondolataihoz. Az egyik fergetegként óhajtja végigseperni a világot, s valahol Ázsiában, a Gangesnél akarja túlszárnyalni Jupiter fiának ragyogását. A másik csak emennek kozmikus erejét akarja lekötni. Csodás, de örök emberi sorsok.

A varázslat megszűnt. A kert újból fehér lepelbe öltözött és a félhomályos szoba megint komoly, rideg múzeummá változott. Már távozni akartam, mikor egyszerre, mintha csak a falakból tűnt volna elő, előttem állt a császár. Úgy állt, ahogy az előbb láttam, zöld egyenruhájában, a becsületrend rozettájával, átható tekintetével. Hódolattal hajoltam meg s zavaromban csak dadogni tudtam. «Felség!» A császár rám pillantott. «Kicsoda kegyed és mit kíván, hogy itt elővarázsolja multamnak éppen azt a jelenetét, mely számomra keserves, de sorsomra talán a legnagyobb befolyással volt?» Felbátorodtam. «Felség! Én csak egyszerű ember vagyok, de engem is emészt a cselekvésnek, az elérhetetlen harcolásának vágya». A császár fölényes iróniával nézett rám. «És csak ezért jött ide s zavarta meg egy évszázadnál is hosszabb nyugalمامat, hogy ezt közölje velem?» «Nem ezért — feleltem fojtottan. — Európa, az egész világ ma nagyon hasonlít a száz év előttihez. Akkor, ama júniusi délutánon ebben a szobában dőlt el Felséged és az akkori Európa sorsa. Naponta az emberek százai mennek el ez előtt az ablak előtt, anélkül, hogy eszükbe jutna, milyen más lenne az ő életük, ha Felséged akkor győzedelmeskedik. Mert lehet bírálni Napoleont, a történelem azonban már kimondta ítéletét és tudjuk, hogy voltak nagy és nemes tervei, melyeket nem tudott már megvalósítani. De nem szándékom erről beszélni, méltatlan is vagyok hozzá, csak kérdezni szeretnék. Választ várok az óriástól a jelen kérdésére. Mi lett volna akkor és mi lenne most, ha amaz éjszakába nyúló tárgyalásból a császár kerül ki győztesen? Ezért jöttem, Felség!» A császár összeráncolta a homlokát. «Azt mondja, hogy feleltem már kimondták az ítéletet? Nem hiszem. De tudja meg, fiatal ember, hogyha én akkor . . . úgy a világ ma közelebb lenne azoknak a problémáknak a megvalósulásához, melyek mostan nyugtalanítják és talán kegyed sem idézte volna ma fel lázongó lélekkel az én multamat.» Felelni akartam, de egyszerre nem hallottam többé a saját hangomat. Csodálatosan, halkan Metternich közeledett. A császár eltűnt s én a herceggel egyedül maradtam. Előkelő, nyugodt és hűvös volt. Felbátorodva előbbi beszélgetésemen, feléje fordultam. «Mint a nagy párbaj győztesét, mint akinek sikerült a titánt lesujtani, szabadjon kérdeznem Excellenciádat, miért nem . . .» Metternich hideg tekintete ajkamra

fagyasztotta a szót. «Talán vádolni akar?» S ekkor úgy rémlett, mintha keményen a szemembe nézne. «Vádolom, herceg, de nem azért, amiért nekem elsősorban vádolnom kéne. Nem vetem szemére, hogyan alázta meg és verte bilincsbe százszor is nemzetemet. Nem. Hazám szomorú sorsa csak egy fejezetét képezi az emberiség nagy tragédiájának. Én most az emberiség nevében vádolom. Ön, aki győztesként került ki a történelem legnagyobb zsenijével vívott küzdelméből, mire használta fel hatalmát? A béke és megértés jelszavával sujtotta le a nagy hódítót. De ehelyett új kataklizmák és vérengzések magvát hintette el, melynek gyümölcsait mi, a XX. század emberei fizetjük meg. Ezért vádolom a hatalmas kancellárt.» Metternich nyugodt tekintete valahová a messziségbe révedt, aztán halkán felelt: «Egész életemet a legitimitás elvének, a mérsékletnek szenteltem. Ezért küzdöttem és ebben buktam el. A világ mindenütt forrongott körülöttem és úgy véltem, hogy minden eszközt, olykor kegyetlenséget is alkalmaznom kell, hogy az emberiséget megmentsem egy nagy katasztrófától. Lehet, hogy a kegyed nemzetével igazságtalanul bántam, de a kegyedék ázsiai szertelensége sohasem bírta egyéb népek fegyelmét. Erőszakos voltam, de ki csodálkozhat ezen? Egy világot láttam összeomlani és az volt a meggyőződés, hogy minden eszközzel küzdenem kell a vészthozó új eszmék ellen. Lehet, hogy tévedtem és akkor ebben rejlik tragédiám is. Ami pedig a jelent illeti, higgye el, minden, amivel vádol, nélkülem is bekövetkezett volna. A világ, az emberek mindig egyformák s ha akkor, abban a küzdelemben itt e szobában én maradok alul, úgy ma a császárt vádolnám helyettem». Idegyszerű tompa kiáltás tört fel belőlem: «Ha ezt állítja, akkor hogyan . . .»

Egy erős kar markolt belém, a vízió elfozlott s a körülöttem kavargó ködből lassan kibontakozott kíséromnek, az öreg portásnak az arca. A galléromnál fogva rázott és aggódalmasan hajolt felém. «Rosszul lett, uram?» — kérdezte. «Oly sokáig tetszett bent maradni, hogy már aggódni kezdtem s mikor benyitok, a szoba közepén találom, amint az üres falaknak kiabál.»

«Nem. Nincsen semmi bajom — mormogtam, — csak olyan különös látomásaim voltak.»

«Ezért nem jó a régi dolgokat kutatni» — szólta fejcsóválva az ember és enyhén kifelé tuszkolt. Még egy pillantást vetettem az immár koromsötét szobába és úgy rémlett, mintha bent valahol egy sarokban furcsa árnyékokat látnék imbolyogni.

Amint a lépcsőn lefelé botorkáltam, arra gondoltam, hogy a világ örökös, csodás körforgásában milyen hasonlatosak lesznek az események s hogy abban a körforgásban a jelen a történelemben, a történelem pedig a jelenben olvad. Mire az utcára értem, az álomba merült Drezdára sűrű, nagy pelyhekben csendesen hullott a hó.

Br. Wesselényi Miklós.